

10 MENO ISTORIJOS STUDIJOS
ART HISTORY STUDIES
LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE

Meninės kultūros
(trans)lokalumas /
(Trans)locality
of Artistic Culture

Vilnius, 2021

Sudarytojos | Edited by

Dr. Lina Balaišytė, Dr. Gabija Surdokaitė-Vitienė

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Dr. (hp) Laima Laučkaitė-Surgailienė

(Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Pirmininkės pavaduotoja | Vice-editor

Dr. Gabija Surdokaitė-Vitienė

(Lietuvos kultūros tyrimų institutas, tel. +370 655 72746, el. paštas: gabija.surdokaite@gmail.com)

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Ass. prof., Dr. Helmutas Šabasevičius

(Vilniaus dailės akademija, tel. +370 682 35546, el. paštas: helmutas.sabasevicius@gmail.com)

Nariai | Members

Prof., Dr. habil. Jagoda Hernik Spalińska

(Lenkijos mokslų akademijos Meno institutas | Instytut Sztuki PAN, Warszawa, Poland)

Prof., Dr. habil. Béatrice Joyeux-Prunel

(Ženevos universitetas, Šveicarija | Université de Genève, Switzerland)

Prof., PhDr. Jindřich Vybíral

(Meno ir dizaino akademija, Čekija | Vysoká škola uměleckopřmyslová v Praze, Praha, Czech Republic)

Prof. Dr. Isabel Wünsche

(Jacobso universitetas, Vokietija | Jacobs University, Bremen, Germany)

Visi straipsniai recenzuojami dviejų recenzentų

Redaktorė | Language editor

Margarita Dautartienė

Vertėjas | Translator

Adomas Vitas

Dailininkė | Design by

Elona Marija Ložytė

Maketuotoja | Layout by

Daiva Mikalainytė

© Lietuvos kultūros tyrimų institutas | Lithuanian Culture Research Institute, 2021

ISSN 2783-6193

Turinis / Content

LIETUVOS SAKRALINĖ DAILĖ: ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ATVAIZDAI

LITHUANIAN RELIGIOUS ART: IMAGES OF THE BLESSED VIRGIN MARY

Asta Giniūnienė

Švč. Mergelės Marijos atvaizdai atgailos kanauninkų Videniškių bažnyčioje 7

The Cult and Images of the Blessed Virgin Mary in the Canons

Penitentiary Church in Videniškiai 31

Gabija Surdokaitė-Vitienė

Skausmingosios Švč. Mergelės siužetai Lietuvos liaudies dailėje:

pirmavaizdžio problema ir populiarumas 33

The Sorrowful Virgin Mary in Lithuanian Folk Art:

the Question of Prototype and Popularity 54

MENO (TARP)TAUTIŠKUMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE (1918–1940)

(INTER)NATIONALITY OF ART IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA

(1918–1940)

Milda Adamonytė

Sakralinės architektūros modernėjimas Lietuvoje 1918–1940 m.:

architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio bažnyčios 55

Modernisation of Ecclesiastical Architecture in Lithuania in 1918–1940:

the Churches of Architect Vytautas Landsbergis-Žemkalnis 96

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

Apie Marijampolės valstybinę amatų mokyklą 97

The State Craft School in Marijampolė 125

Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė

Prie liaudies meno tyrimo ištakų: ankstyvoji

Pauliaus Galaunės tautodailės puoselėjimo veikla 127

The Origins of Folk Art Research: Paulius Galaunės

Early Upheld Activities of Folk Art 154

KULTŪRINĖS PRAKTIKOS POLITIKOS LAUKE

CULTURAL PRACTICES IN THE POLITICAL AREA

Jolita Mulevičiūtė

Lietuvos muziejai ir Rusijos imperijos muziejininkystės strategijos 155

Lithuanian Museums and the Russian Imperial Museum Strategies 190

Olga Mastianica

„Už Tėvynę ir Carą“: 1812 m. karo 100-mečio šventimas

kaip jaunimo imperinio lojalumo konstravimo įrankis 191

‘For the Fatherland and the Tsar’: Celebrating the 100th Anniversary
of the War of 1812 as a Tool for Building Imperial Loyalty of the Youth 223

Giedrė Jankevičiūtė

Amžininkų dailė nacionaliniuose rinkiniuose: Vilniaus dailės

integravimas į Lietuvos meninį paveldą 1939–1944 m. 225

Contemporary Art in National Collections: Integration

of Vilnius Art into the Lithuanian Artistic Heritage in 1939–1944 259

Renata Šukaitytė

Karo Ukrainoje įrodymai Šarūno Barto filme „Šerkšnas“ (2017) 261

Evidence of the War in Ukraine in Šarūnas Bartas’ Film ‘Frost’ (2017) 290

Apie Marijampolės valstybinę amatų mokyklą

Šio straipsnio tikslas – pateikti Marijampolės valstybinės amatų mokyklos¹ (1926–1945/6) istorijos apžvalgą: pristatyti mokyklos struktūros raidą, stalių (baldžių) ir drožėjų amato mokymo ypatumus, mokytojų ir praktikos meistrų personalą, aptarti mokinių parodas ir dirbinius.

Reikšminiai žodžiai: amatų mokyklos, baldžiai, drožėjai, baldai, tarpukaris

Iki pat I pasaulinio karo baldžiaus amato dažniausiai mokytasi dirbant pas tokios profesinės patirties turintį meistrą, amatų mokyklų buvo vos kelios, veikę privačia ar draugijų iniciatyva. Jaunoji Lietuvos Respublika amatų mokymo sistemą turėjo susikurti naujai. Šalies ekonomikai tvirtėjant susirūpinta valstybės poreikiais, kuriuos turėjo tenkinti praktikai, baigę specialiojo mokslo institucijas. Joms administruoti ir steigti prie Švietimo ministerijos 1926 m. įkurtas Specialiojo mokslo departamentas. 1926 metai – svarbi pakopa amatų mokymo raidoje. Kvalifikuotų specialistų stygių ketinta mažinti paskiriant stipendijų tobulintis amato meistrystės užsienio mokyklose. Vien 1926-iais studijuoti medžio apdirbimą Čekoslovakijoje Specialiojo mokslo departamento išsiųsti nagingi jaunuoliai: Juozas Kuras, Karolis Šimonis, Kazys Karalius, Petras Babėckas, Algirdas Škėma, Vytautas Bergas, Jurgis Zareckas ir Kazys Memėnas. Kiekvieno jų trejų metų studijos asiguotos po 11 600 litų (keli paremti ir kiek daugiau)². 1926 m. įsteigtos trys stalių rengimui skirtos amatų mo-

¹ Šis mokyklos pavadinimas jau įsitvirtinęs historiografijoje yra bene tiksliausias, nors per savo gyvavimą mokymo įstaiga vadinta įvairiai: Marijampolės stalo/ų amato vidurinė mokykla, Valdžios Marijampolės vidurinė amatų mokykla, Marijampolės amatų mokykla (toks pavadinimas tekste vartojamas kaip trumpinys), Marijampolės I valstybinė amatų mokykla, Marijampolės dailiųjų amatų mokykla ir kitaip.

² Švietimo ministerijos stipendininkų, baigusių užsieny amatų mokyklas, sąrašas, be datos, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1401, l. 1.

kyklos – Kaišiadoryse, Seirijuose ir Marijampolėje. Ilgai netrukus radosi dar keturios valstybinės amatų mokyklos – Panevėžyje (1927), Šiauliuose (1927), Ukmergėje (1927) ir Telšiuose (1931). Amatų mokslo įstatymas, išleistas 1929 m., nurodė, kad valdžios amatų mokyklų ir kursų tipą, programas, personalo darbus, egzaminus ir kitą veiklą reguliuoja Švietimo ministerija³.

Tarpukariu veikusią vadinamą dailiųjų amatų mokyklų veikla į tyrėjų akiratį dažniausiai patenka pro lietuviško dizaino raidos ar jo paieškų prizmę⁴. Lijana Šatavičiūtė⁵, o dar nuodugniau – Aistė Dičkalnytė⁶ pristatė staliaus amato mokymo tarpukario Lietuvoje atodangą, būsimų mokytojų rengimo Čekoslovakijoje svarbą, mokykloms iškeltą imperatyvą kurti *tautinio stiliaus* objektus. Tačiau publikacijų apie konkrečią amatų mokyklą maža, apžvalginius duomenis apie jas dažniausia skelbia vietos istorikai, kraštotyrininkai. Marijampolės valstybinei amatų mokyklai pora nedidelių publikacijų (gaila, be nuorodų) yra skyrę marijampoliškiai Benjaminas Mašalaitis⁷ ir Rimvydas Urbonavičius⁸. Minėtos mokyklos archyvinis fondas neišliko, bet pavienių bylų ir dokumentų yra Švietimo ministerijos, Švietimo valdybos ir kituose fonduose, saugomuose Lietuvos centriniam valstybės archyve.

Truputis faktų Marijampolės valstybinės amatų mokyklos istorijai

1926 m. balandžio 15 d. Švietimo ministro įsakymu įkurta Marijampolės valstybinės amatų mokykla. Mokyklos atidarymas įvyko 1926 m. gegužės 4 dieną Marijampolės mokytojų seminarijos senuosiuose rūmuose⁹. Seminarijos direktorius kun. Pijus Dambrauskas (jis tapo ir pirmuoju ama-

³ *Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 308.

⁴ Pvz., Janauskienė (2007).

⁵ Šatavičiūtė (2007) ir kitos publikacijos.

⁶ Dičkalnytė (2018).

⁷ Mašalaitis (2019) <https://sduvosgidas.lt/marijampoles-amatu-mokykla/>

⁸ Urbonavičius (2020?).

⁹ Amatų mokykla (1926).

tų mokyklos vadovu) užleido naujajai mokymo įstaigai dalį seminarijos patalpų. Spauldoje skelbta, kad priimta apie 25 mokinius¹⁰, tačiau mokyti vieninteliame tuomet stalių skyriuje pradėjo 16 mokinių – viena klasė¹¹. Mokinių amžius – ne jaunesni nei 14 metų, tautinė sudėtis – 2 žydai ir 14 lietuvių. Mokyklai neturėta atskiro pastato – mokslui ir praktikai nuomotos patalpos, išsidėsčiusios skirtingose miesto dalyse. Padėtis mažai keitėsi ir vėliau: 1938 m. mokykla veikė net septyniuose¹², 1941 m. – šešiuose¹³ pastatuose, atstumas tarp kai kurių viršijo ir kilometrą. Ši tikrai rimta, ilgai užsitęsusi problema nesutrukdė mokymo įstaigai augti. 1927/1928 mokslo metais mokinių padvigubėjo – mokėsi 31 mokinys, 1928/1929 jų būta 43¹⁴, 1929/1930 – 54 mokiniai¹⁵ ir vėlesniais metais stalių skyriuje mokėsi apie 60 mokinių. Susiformavo keturių klasių sistema.

1932 m. buvo įsteigtas medžio drožėjų skyrius, tačiau prasidedant 1936/1937 mokslo metams jis likviduotas ir vietoj jo įsteigtas dailidžių skyrius¹⁶ – pirmoji klasė. 1938 m., be Švietimo ministerijos patvirtintų dviejų – stalių ir dailidžių¹⁷ skyrių, rengtasi steigti ir metalo specialistų skyrių. Tų metų pradžioje keturiose stalių klasėse mokėsi 59 mokiniai, o dviejose dailidžių klasėse – 25¹⁸. Absolutentų skaičius įvairavo, jų nebūta daug: štai 1932 m.¹⁹ ir 1934 m. baigė

¹⁰ Amatų mokykloj darbas jau eina (1926).

¹¹ Marijampolės stalių amato vidurinės mokyklos 1926 m. apyskaita, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 106, l. 5; Marijampolės amatų mokyklai 11 metų (1937).

¹² Barkauskas (1938). Pvz., raštinė ir dalis dirbtuvių veikė Kauno g. Nr. 18 (E. Bialoblockio namuose), kita dirbtuvių dalis – Vytauto g. Nr. 65 (mūriniame D. Esso name).

¹³ Stalių blokas tuomet veikė Seminarijos g. Nr. 5, dailidžių – P. Armino g. Nr. 122.

¹⁴ Marijampolės amatų mokyklos apyskaita, 1928, 1929 m., LCVA, f. 391, ap. 5, b. 108, l. 2–3, 24.

¹⁵ Marijampolės stalo amato vidurinės mokyklos mokinių skaičius ir sudėtis 1929/1930 mokslo metų pradžioje, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 110, l. 14.

¹⁶ Valdžios Marijampolės vidurinės amatų mokyklos direktoriaus raštas Kultūros reikalų departamentui, 1936 04 18, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 116, l. 65, 65 v; J. Barkauskas (1936).

¹⁷ Dailidžių dirbtuvėms vadovavo Bronius Gylys, šiame skyriuje dirbo meisteris praktikas Antanas Penčyla. Valdžios Marijampolės vidurinės mokyklos 1937/1938 m. pamokų pridedamų pareiškų paskirstymas nuo 1938 01 01, LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1087, l. 3–4.

¹⁸ Marijampolės amatų mokyklos direktoriaus raštas Specialiojo mokslo departamentui, 1938 01 17, LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1087, l. 2.

¹⁹ Amatų mokykloje (1932).

šeši²⁰, 1938 m. – devyni mokiniai²¹, o 1943 m. – du baldininkai ir du dailidės²².

Po Lietuvos aneksijos, 1940 m. buvo suvalstybintos privačios amatų mokyklos, be to, mokyklos pervadintos jas numeruojant: taip atsirado Marijampolės I valstybinė amatų mokykla, turinti stalių (su stalių ir baldų stalių poskyriais) ir statybos (su dailidžių poskyriu) skyrius, o nuo 1935 m. veikusi Lietuvaičių sesučių draugijos (vienuolijos) įsteigta mergaičių amatų mokykla tapo Marijampolės II amatų mokykla, turinčia siuvimo ir mezgimo skyrius.

1941 m. vasarį prie Marijampolės I valstybinės amatų mokyklos įsteigti vakariniai kursai statybininkams (dailidėms ir mūrininkams)²³, vėliau jie vadinti Marijampolės valstybiniais statybos kursais, o 49-iems kursantams skirtos įvairaus dydžio stipendijos²⁴. Su nauja santvarka keitėsi ir mokyklos struktūra, nedaug kitusi ir II pasaulinio karo metais. Mokslo trukmė pirmuoju sovietmečiu sutrumpėjo iki trejų metų (tačiau be šio reformuoto mokymo kurso dar tebeveikė ir įprastas keturmetis), absolventui buvo suteikiamas kvalifikuoto darbininko-pameistrio „titulas“²⁵. Prie amatų mokyklos 1941/1942 mokslo metais atsirado prekybos skyrius, į kurį jaunuoliai gausiai stėjo, tad Specialiojo mokslo departamentas ryžosi nuo 1942 m. sausio įsteigti Prekybos mokyklą²⁶. 1942/1943 mokslo metais amatų mokykloje veikė du skyriai – medžio apdirbimo (su baldininkų-stalių ir statybos stalių poskyriais) ir statybos skyrius (su mūrininkų, krosnininkų ir dailidžių poskyriais)²⁷. 1943/1944 m. būta trijų – medžio apdirbimo (baldininkų stalių specialybė), statybos (dailidžių, krosnininkų ir mūrininkų specialybės) ir metalo apdirbimo (šaltkalvių mechanikų specialybė) – skyrių. 1943 m. pradžioje mokykloje mokėsi 145 mokiniai²⁸.

²⁰ Marijampolės vald. amatų mokyklą... (1934).

²¹ Valst. amatų mokykla (1938).

²² LCVA, f. R-629, ap. 1, b. 902, l. 9.

²³ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 122.

²⁴ Ten pat.

²⁵ LCVA, f. R-629, ap. 1, b. 902, l. 13.

²⁶ LCVA, f. R-629, ap. 1, b. 572, l. 68

²⁷ LCVA, f. R-629, ap. 1, b. 572, l. 23.

²⁸ Raustys (1943), 42.

1944 m. vasarą emigravus mokyklos direktoriui J. Barkauskui, jis, kaip „negrįžęs į tarnybą“, nuo 1944 m. rugpjūčio Švietimo liaudies komisaro tų metų spalio 4 d. įsakymu Nr. 28/A atleistas iš Marijampolės I amatų mokyklos direktoriaus pareigų, tuo pačiu įsakymu direktoriumi nuo rugpjūčio skiriamas Petras Babeckas (įsakyme rašoma – Babickas), tačiau mokykla jau vadinama Marijampolės dailiųjų amatų mokykla²⁹. Mokykla likviduota 1945–1946 metais. Toliau bus aptariama stalių ir drožėjų skyrių veikla.

Apie mokytojus ir darbo sąlygas

Našiam mokymo įstaigos darbu neabejotinai reikšmės turėjo tai, kad nuo 1929 m. kovo vidurio iki 1944-ųjų vasaros mokyklai vadovavo Juozas Barkauskas. Aukso medaliu baigęs Marijampolės gimnaziją ir Peterburge įgijęs metalurgijos chemiko, techniko išsilavinimą, 1919 m. sugrįžęs į Marijampolę mokytojavo ir dirbo direktoriaus pavaduotoju tenykštėje gimnazijoje bei kartu ėjo ir Marijampolės burmistro (1920–1922), vėliau – miesto tarybos pirmininko pareigas. Švietimo ministerijos buvo pakviestas dirbti mokyklų inspektoriumi ir 1925 m. jos komandiruotas į Berlyną, Miuncheną, Prahą, Romą, Turiną ir Ženevą susipažinti su amatų mokyklų veikla. 1927–1929 m. dirbo specialiojo mokslo tarėju³⁰. Tad ateidamas direktoriauti/vedėjauti į Marijampolės amatų mokyklą, J. Barkauskas jau turėjo ir pedagoginės praktikos, ir administratoriaus patirties, išmanė Lietuvos amato mokymo problemas, be to, žinojo amato mokymo procesus Vakarų Europoje. Tinkama kvalifikacija, aiškus – mokinių gaminių kokybės ir estetikos – tikslas, reiklumas – savybės leidusios jam gerai administruoti pavestą mokyklą. J. Barkauskas taip pat dar dėstė matematiką ir amato teoriją.

Marijampolės valstybinės amatų mokyklos ypatumas buvo ir tai, kad iš pradžių joje staliaus ir drožėjo amato mokymo pagrindus klojo patyrę bažnytinės įrangos meistrai – Adomas Karalius (1854–1946) ir Vincas Penčyla (1855–1930), tapę pirmaisiais stalių (baldžių) praktikos

²⁹ LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 4, l. 27. Mokykla pervadinta nuo 1944 m. rugsėjo 30 d., ten pat, l. 30.

³⁰ Juozo Barkausko asmens byla, 1940–1941 m., LCVA, f. 391, ap. 7, b. 433.

mokytojais. Kitose amatų mokyklose taip pat pasitaikė mokytojavusių bažnytinės įrangos meistrų. Antai Juozas Čepaitis, prieš I pasaulinį karą stambiausioje Lietuvoje – Aleksandro Zaborskio bažnytinių reikmenų dirbtuvėje išmokęs stalių amato, tarpukariu darbavęsis A. Zaborskio vedamoje „Ventos“ bendrovėje, XX a. 4 deš. tapo praktikos mokytoju Telšių amatų mokykloje³¹. Pijus Jasulaitis, prieš I pasaulinį karą Lankeliškiuose gaminęs bažnytinę įrangą, 1926 m. Švietimo ministerijos pasiprašęs mokytojo darbo kurioje nors amatų mokykloje, buvo paskirtas Seirijų amatų mokyklos dirbtuvės vedėju, o vėliau mokytojavo Panevėžio amatų mokykloje³². Visgi Marijampolės amatų mokykla išsiskyrė tuo, kad čia XX a. 3 deš. antroje pusėje dirbo žinomiausi Sūduvoje altorių meistrai, ėję anaiptol ne jaunesniųjų instruktorių pareigas. Be to, egzistavo ir tam tikra šeiminė ranga: A. Karalių ir V. Penčylą dirbtuvės vedėjo bei amato mokytojo pareigose pakeitė jų sūnūs – mokykloje nuolat dirbo Karalių ir Penčylų šeimų vyrai.

Pirmaisiais mokslo metais kasdien mokiniai tris valandas mokėsi bendrojo lavinimo dalykų ir keturias – amato praktikos. Nuo pat pirmųjų Marijampolės amatų mokyklos darbo dienų 1926 m. gegužę, praktinius amato užsiėmimus vedė aštuntą dešimtį pradėjęs, 56-erius darbo praktikos metus skaičiavęs, dešimtis altorių Lietuvoje ir Lenkijoje padirbdinęs meistras Adomas Karalius³³. Per savaitę mokiniai turėjo 24 val. darbuotis dirbtuvėje. Tad A. Karaliaus – praktikos vedėjo darbo krūvis buvo didžiausias mokykloje ir vis didėjo – 1927 m. jis pravedė 812 pamokų³⁴, 1928 m. turėjo 30 pamokų per savaitę³⁵; jam mokėta 500 litų alga³⁶. Nuo 1927 m. mokslo metų praktikos darbams su visa įranga ir įrankiais nuomota A. Karaliaus kolegos ir konkurento bažnytinės įran-

³¹ LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1104, l. 37.

³² LCVA, f. 391, ap. 5, b. 175, l. 91; b. 176, l. 4, 125, 177.

³³ Amatų mokykloj darbas jau eina (1926).

³⁴ Marijampolės stalių amato mokytojų praleistos pamokos 1927 m., LCVA, f. 391, ap. 5, b. 107, l. 6.

³⁵ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 108, l. 7.

³⁶ Marijampolės stalių amato vidurinės mokyklos 1926 m. apyskaita, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 106, l. 5, 45.

1. Kazys Karalius su mokiniais Marijampolės amatų mokykloje.

Apie 1930 m. Fot. Movšė Buhalteris. MKM, GEK-13214.

gos meistro Vinco Penčylos dirbtuvė Bažnyčios gatvėje (dabar ten stovi parduotuvė „Maxima“)³⁷.

Pirmaisiais – 1926/1927 mokslo metais mokiniai gavo rimtus staliaus amato pradmenis ir patys jau gamino taburetes, stalus, spintas bei kitus baldus³⁸. Po trejų metų darbo A. Karalius atleistas staiga, „be prašymo“, nes nuo 1929 m. rugsėjo jo vieton paskirtas iš mokslų Čekoslovakijoje sugrįžęs sūnus Kazys Karalius³⁹ (il. 1), kurį vėliau pakeitė kitas Adomo

³⁷ Kasmet dirbtuvei nuomota V. Penčylos namas ir sandėlis medžiagai bei dirbiniams laikyti ir mašinos: obliuojamoji, frezuojamoji, skylėms kalti, juostinis pjūklas, tekinimo staklės ir kita. Marijampolės stalių amato vid. mokyklos sutartis su V. Penčyla, 1929 08 30, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 109, l. 13.

³⁸ Amatų mokykla (1927).

³⁹ Marijampolės stalių amato vidurinės mokyklos direktoriaus J. Barkausko raštas Švietimo ministerijai, 1929 11 07, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 109, l. 112. Kazys Karalius 1929 m. baigė Chrudimo

sūnus – Vytautas Karalius⁴⁰. Po Vinco Penčylos mirties 1930-iais jo šeima išskėlė sąlygą: mokyklai Penčylos dirbtuvės nuoma bus pratęsta, jei velionio sūnus Antanas Penčyla bus įdarbintas mokykloje⁴¹ – nuo tų metų rugsėjo jis pradėjo mokytojauti – eiti meistro pareigas ir jose dirbo ilgai. Marijampolės amatų mokykloje 1927–1930 m. mokėsi jauniausias V. Penčylos sūnus – Juozas (g. 1911), jis kaip ir brolis Vytautas Penčyla (g. 1907), į šią, jau Marijampolės dailiųjų amatų, mokyklą mokytojauti buvo priimti 1944 m. pabaigoje⁴².

XX a. 3 deš. gale⁴³ – 4 deš. į mokyklą dirbti atėjo ir kitų amato technologijos profesionalų, bet vis tiek jų gerokai trūko. Ilgainiui nebepakako ir techninės bazės, nes varžytis su gerai 1930–31 m. įrengtomis Marijampolės marjonų stalių dirbtuvių galimybėmis mokyklai buvo sunku. Tais vytautiniaisiais metais amatų mokykla įsigijo obliavimo ir skyliakalę mašinas, diskinių ir juostinių pjūklus, frezą⁴⁴, bet neturėjo vietos, kur jų statyti. Tačiau jau 1931 m. kovą mokyklos direktorius kreipėsi į Švietimo ministeriją, prašydamas skirti naujų įrengimų, mašinų⁴⁵. Tai, kad mokykla neturėjo specialių savo patalpų, vis nuomojo, buvo nepatogu ir mokiniams, ir mokytojams: visi turėjo blaškytis tarp įvairiose miesto vietose esančių ankštų dirbtuvių, klasių, sandėlių. Praktikos mokytojams buvo sunku sužiūrėti skirtingose patalpose dirbančius mokinius, be to, dirbtuvėse praktikos darbus atlikdavo ir Marijampolės mokytojų seminarijos seminaristai. Trū-

valstybinę medžio apdirbimo mokyklą. Nuo 1932 m. jis paskirtas į Telšių amatų mokyklą, kurioje dirbo stalių skyriaus, dailidžių dirbtuvių vedėju, o 1940 m. rugsėjį perkeltas dirbti į Vilniaus IV amatų mokyklą dirbtuvių vedėju.

⁴⁰ 1928–1931 m. mokėsi Chrudimo valstybinėje medžio apdirbimo mokykloje, ją baigęs puikiais įvertinimais nuo 1931/1932 mokslo metų pradžios dirbo amato mokytoju Šiaulių amatų mokykloje, nuo 1934 m. rudens iki emigracijos 1944-iaisiais dirbo Marijampolės mokykloje stalių skyriaus mokytoju (nuo 1937 m. – vedėju).

⁴¹ Marijampolės stalių amato vidurinės mokyklos direktoriaus J. Barkausko raštas Švietimo ministerijai, 1930 08 19, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 110, l. 142v.

⁴² LCVA, f. 391, ap. 10, b. 11353 ir b. 11354.

⁴³ Nuo 1929 m. praktikos meistrų pradėjo dirbti Juozas Žiugžda, turėjęs amatininko patirties. Jis buvo baigęs 4 klases Marijampolėje ir prieš I pasaulinį karą mokėsis Varšuvoje pramonės ir amatų kursuose.

⁴⁴ 1930 m. mokyklos apyskaita, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 110, l. 117.

⁴⁵ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 111, l. 80.

ko ne tik erdvesnių darbo klasių, kad mokiniai prie varstotų alkūnėmis vienas kito nekliudytų, bet reikėjo atskirų patalpų medienos džiovyklai, klijų virimui ir klijavimui, dirbinių dažymui ir poliravimui⁴⁶. Darbas su technikos įrengimais – procesas, reikalaujantis atidos, išmanymo ir atsargumo. Pasitaikė ir mašinų gedimo, sugadinimo, ir rankų sužalojimo atvejų. Ypač sunkūs šiuo atžvilgiu buvo 1931-ieji: vienas II klasės mokinys nusipjovė tris pirštus, kitas – sugadino brangią mašiną, o už solidžiai kainavusį jos remontą buvo išskaičiuojama iš dirbtuvės vedėjo Kazio Karaliaus algos. Mokyklos direktorius J. Barkauskas vis prašė Švietimo ministerijos skirti daugiau praktikos mokytojų, kad kiekvienoje praktikos patalpoje būtų po prižiūrintįjį asmenį, kad mažesni krūviai tektų praktikos mokytojams. Be to, 1932 m. jis rašė ministerijai: „Darbas mašinų salėje neabejotinai yra net kenksmingas – ten tiek medžio dulkių, kad per dešimt minučių žmogus pasidaro baltas, kaip malūnininkas.“⁴⁷ Šitos darbo sąlygos sukėlė sunkią Vytauto Karaliaus ligą, 1943 m. jam diagnozuota aktyvios formos plaučių džiova, pleuritas. Tuberkuliozės dispanserio gydytojas tvirtino, kad trisdešimt ketverių vyro sveikatą palaužė nehygieniškos darbo sąlygos Marijampolės amatų mokyklos stalių dirbtuvėje, ypač – gausios medžio dulkės⁴⁸. Amatų mokyklos direktorius J. Barkauskas 1943 m. lapkričio 24 d. antrino: „visą tarnybos laiką dėl kvalifikuoto personalo stokos V. Karalius turėjo viršnorminių pamokų“, o ir „mokyklos dirbtuvių sanitarinės sąlygos yra labai blogos – patalpos atsitiktinės, nepritaikintos, daug dulkių; ekshaustoriaus nėra“⁴⁹.

Daugybę kartų mokyklos direktorius ragino ministeriją statyti naujas erdves dirbtuves, pats buvo parengęs jų projektą. J. Barkauskas 1938 m. liūdnei apibendrino: „Ir jei pasiektu kвалitetu mokykla gali pretenduoti į vieną pirmųjų vietų Lietuvoje, tai darbo sąlygas turi, turbūt, blogiausias.“⁵⁰ Daugelis amatų mokyklų turėjo savus pastatus (pvz., Panevėžio mokykla perėmė buv. Panevėžio mokytojų seminarijos ir buv. Lietuvos banko

⁴⁶ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 110, l. 181–183v; b. 111.

⁴⁷ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 111, l. 152.

⁴⁸ LCVA, f. R-589, ap. 1, b. 209, l. 7.

⁴⁹ Ten pat, l. 8.

⁵⁰ Barkauskas (1938).

pastatus ir 1936 m. juos visiškai pritaikė savo poreikiams) ir net specialiai pastatytus rūmus (pvz., Telšių, Ukmergės, Klaipėdos mokyklos). Prastokos mokymosi, praktikos sąlygos buvo Kaišiadorių, Šiaulių, bet ypač – Marijampolės amatų mokykloje. Viena jos buveinių tapo ir buvusios žydų pradžios mokyklos patalpos, kurios jau buvo pripažintos netinkamomis, griautinomis.

Valstybinė Marijampolės amatininkų rengimo įstaiga iš tiesų dėl mokinių gamintos produkcijos laikyta viena geriausių amatų mokyklų Lietuvoje⁵¹. Čia dirbo ir skyriams vadovavo užsienyje specializuotas vidurines ir aukštesniąsias medžio apdirbimo technologijų, baldžių mokyklas baigę meistrai, kurie vėliau būdavo skiriami į vadovaujančias pareigas kitose Lietuvos amatų mokyklose. Kai kurie Marijampolės amatų mokyklos absolventai taip pat buvo skiriami mokytojais į kitas amatų mokyklas, tarkim, 1930 m. absolventas Jonas Mazaliauskas darbavosi Seirijų, vėliau – Šiaulių amatų mokyklose⁵². Kita vertus, dažnoka mokytojų kaita – būdingas reiškinys Marijampolės, o ir kitoms amatų mokykloms, turėjo dvejopą poveikį mokymo procesui. Visgi Marijampolės mokyklos mokytojų personalas buvo puikiai parengtas, tad direktoriui J. Barkauskui nebuvo priimtina, kad į sklandžiai veikusią mokymo įstaigą vėliau okupacinių valdžių buvo paskirta, pasak jo, silpnų specialistų. Bet XX a. 4 deš. „vedantieji“ baldžių amato specialistai reikiamas kvalifikacijas buvo įgiję studijuodami Čekoslovakijoje⁵³, daugiausiai – Chrudimo valstybinėje medžio apdirbimo mokykloje. Čia reikėtų patikslinti literatūroje įsivyravusį, perimtą iš 1937 m. publikacijos „Amatininke“⁵⁴ tei-

⁵¹ XX a. 4 deš. valstybinės amatų mokyklos, kuriose, greta kitų specialybių, buvo mokoma staliaus amato, dar veikė Šiauliuose, Klaipėdoje (nuo 1936 m.), Panevėžyje, Telšiuose, Ukmergėje, Kaišiadoryse, Seirijuose bei Alytuje (nuo 1938 m.). Be to, staliaus, tekintojo ar drožėjo specialybę buvo galima įsigyti Vaikelio Jėzaus draugijos išlaikomoje amatų mokykloje, staliaus – Kauno Lietuvių moterų globos draugijos amatų mokykloje ir pas marijonus Marijampolėje. Žinoma, liko ir anksčiau įprastu buvęs mokymosi būdas – darbas patyrusio meistro dirbtuvėje, igūdžių buvo galima pasisemti ir organizuotuose amato kursuose staliams.

⁵² LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1104, l. 101.

⁵³ Tačiau kitaip nei nurodyta A. Dičkalnytės (Dičkalnytė (2018), 55) – praktikos meistrai J. Žiugžda ir A. Penčyla ten nesimokė.

⁵⁴ Marijampolės amatų mokyklai 11 metų (1937).

ginį, kad Marijampolėje mokytojavo du Čekoslovakijoje baigę mokslus specialistai. Tais metais tikrai dirbo du – Vytautas Karalius ir Viktoras Ūsas, bet žvelgiant į visą mokyklos veiklos laikotarpį, jų būta bent triskart daugiau (taigi ir ne keturi⁵⁵). Be minėtų Kazio (dirbo 1929–1934 m.) ir Vytauto (dirbo 1934–194[4]) Karalių, valstybės paramą studijoms užsienyje buvo gavę šie Marijampolės amatų mokyklos amato mokytojai ir skyrių vedėjai: Ambraziejus Šepetys (dirbo 1931–1934 m.)⁵⁶, Petras Vebras⁵⁷ (dirbo 1932–1936 m.), Viktoras Ūsas (dirbo 1932–1937 m.)⁵⁸, Petras Babeckas (arba – Babeckis, dirbo 1938 m.–194[5]m.)⁵⁹. 1937 m. mokykloje dirbo jau penki amatų mokytojai⁶⁰, bet vis tiek – jų būta per mažai. Kitų disciplinų pedagogai taip pat turėjo tinkamą išsilavinimą. Piešimą ir braižybą dėstė Kauno meno mokyklos absolventai. Nuo Marijampolės amatų mokyklos įsteigimo iki 1929 m. – Juozas Pautienius⁶¹, o nuo 1929/1930 mokslo metų iki 1938-ųjų – grafikos dalykų mokytojo cenzą turėjęs Vincas Košuba (Kašuba)⁶², skulptoriaus Vytauto Košubos brolis. Griežtasis mokyklos direktorius J. Barkauskas jį vertino kaip patyrusį, sėkmingai ir nuosekliai dirbantį mokytoją, „net mūsų sąlygose – be

⁵⁵ Taip teigia R. Urbonavičius, nurodydamas Petrą Vėbrą, Petrą Babecką, Vytautą ir Kazį Karalius. Urbonavičius (2020?).

⁵⁶ Ambraziejaus Šepečio asmens byla, LCVA, f. 391, ap. 1, b. 5015.

⁵⁷ Pavadės forma dokumentuose įvairavo – Vebras, Vebra, Vėbras, Vėbra. Jis – Panevėžio mokytojų seminarijos absolventas, 1932 m. baigęs Chrudimo valstybinės medžio apdirbimo mokyklos drožybos skyrių. Nuo 1936 m. rugsėjo perkeltas mokytojauti į Ukmergės amatų mokyklą, nuo 1939 m. liepos 15 d. – į Kauno I valst. amatų mokyklą. Po II pasaulinio karo emigravo su šeima. Petro Vėbros asmens byla, LCVA, 391, ap. 7, b. 6035.

⁵⁸ 1930–1931 m. mokėsi Valstybinės medžio apdirbimo mokyklos Chrudime stalių skyriuje, o nuo 1931 m. rugsėjo Telšių valstybinėje amatų mokykloje dirbo praktikos mokytoju, dirbtuvės vedėju. Žinių lapas apie Valdžios Marijampolės vidurin. amatų mokyklą tarnautoją Viktorą Ūsą, 1937 04 22, LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1104, l. 180; Viktoro Ūso asmens byla, LCVA, f. 391, ap. 7, b. 5838; V. Ūso *curriculum vitae*, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 204, l. 153–154. II pasaulinio karo metais jis vadovavo Vilniaus IV amatų mokyklai, vėliau emigravo.

⁵⁹ Petro Babecko *curriculum vitae*, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 738, l. 80; l. 88. Petras Babeckas 1927–1929 m. staliaus amato mokėsi valstybinėje medienos apdirbimo mokykloje Valaške Meziržyčių mieste (*Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Mezíříči*) Čekoslovakijoje.

⁶⁰ Marijampolės amatų mokyklai 11 metų (1937).

⁶¹ [Marijampolės amatų mokyklos mokytojų duomenys], 1929 08 05, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 107, l. 6.

⁶² Vinco Kašubos asmens byla, 1940 m., LCVA, f. 391, ap. 7, b. 2504.

tinkamų patalpų ir priemonių“ pasiekiantį gerus rezultatus⁶³. Košuba – pagrindinis piešimo ir braižybos mokytojas, tačiau šiuos dalykus dėstė dar ir kiti mokytojai, štai 1932 m. – Petras Vebras turėjo 8 paišybos (piešimo) ir 2 braižybos pamokas per savaitę, vieną piešimo pamoką dar vedė ir Viktoras Ūsas, dvi braižybos – Ambraziejus Šepetys⁶⁴.

Specialybės mokytojų darbas neapsiribojo dideliu (maždaug 40 val.) teorinių ir dirbti individualiai reikalaujančių praktinių pamokų krūviu, dar reikėjo ruošti „dirbinių projektus, detalizuoti jų braižinius, kuriais darbe mokiniai vadovaujasi ir kuriuose yra visa mokymo esmė“. Tokie ruošiniai – pagrindinė mokymo priemonė. Mokytojai siuntėsi iš užsienio dalykinę literatūrą, stengėsi neatsilikti nuo europinio baldininkystės konteksto. Vasaromis mokytojų atostogos sutrumpėdavo dėl rengiamų amatų kursų, kuriuos jie vesdavo. XX a. 4 deš. pabaigoje praktikos darbus mokykloje dėstė keletas dar nepaminėtų „meisterių praktikų“, vienas jų – Adolfas Rimkus⁶⁵.

Apie mokslą ir mokinius

Moksleiviams taip pat reikėjo ištvermės, nes ilgainiui per dieną turėjo mokytis jau ne 7, o 8 valandas – kasdien keturias valandas buvo praktikuojama dirbtuvėse, o popiet dar keturias valandas mokomasi teorinėse pamokose. Pastarosios dalintos po dvi valandas bendrojo lavinimo dalykams (buvo išeinamas sutrumpintas gimnazijos keturių klasių kursas) ir specialybės teorijai. Specialybės dalykai: paišyba, braižyba, buhalterija, konstrukcijų mokslas, projektavimas (paskutines dvi disciplinas dėstė K. Karalius, J. Žiugžda, V. Ūsas, A. Šepetys) ir technologijos pagrindai. Per šias pamokas buvo „mokoma „skaityti“ ir gaminti braižinius, rodomi pjūviuose ir planuose įvairiausi dirbinių dalių jungimo būdai“, o „skolnui lavinti gaminami kambarių ištisų apstatymų projektai ir piešiniai

⁶³ LCVA, f. 391, ap. 6, b. 1104, l. 76v.

⁶⁴ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 112.

⁶⁵ 1936 m. baigė Kaišiadorių amatų mokyklą, bet 1930–1933 m. jau buvo praktikavęs Pijaus Bepirščio dirbtuvėje Šančiuose ir darbavęsis J. Prapuolenio pritaikomojo medžio darbų meno kuruose.

studijuojami stiliai, supažindinama su visokia medžiaga ir mašinomis“. [...] „Tinkamam grafiškam mokinio paruošimui kreipiama ypatingo dėmesio, kad mokyklą baigęs galėtų savarankiškai dirbti iš braižinių, atatinamų žurnalų ar albumų“⁶⁶. Mokytojams prižiūrint, per stalių praktikos darbus gaminti langai, durys, „įvairūs minkšto ir kieto medžio dažyti ir poliruoti baldai“, buvo mokoma faneruoti „brangiausiaisiais užsienio medžiais“ ir kita.

Medžio drožėjų skyriuje mokyta drožti ornamentus ir figūras, dėstyta „paišyba, stiliai, modeliavimas“. Nors skyrius, dar vadintas drožėjų-skulptorių, veikė neilgai (1932–1936 m.), jo moksleiviai parodė puikius rezultatus, teikė viltį užimti stiprią poziciją pustuštėje dailių amatų ir taikomojo meno nišoje. Drožimo skyriuje mokėsis skulptorius Vytautas Košuba, atskleidė mokymo etapus, metodiką: „Mokymo metodas buvo paprastas. Drožimo kaltus mokino naudoti kaip pianino klaviatiūrą – kuo daugiau kaltų apvaldysi, tuo ornamentikoj bus platesnė išraiškos skalė. Studentas, išmokęs laisvai naudoti visus kaltus, buvo laikomas turįs pakankamai įgudimo išdrožti bet koki ornamentą ar skulptūrinį objektą. Mokyklą labai mėgau, nes droždavom ištisą priešpietį ir Vėbra mokino sistemingai. Nuo stilistinių ornamentinių pratimų, taikomų baldams, palengva perėjom prie sudėtingesnių uždavinių, prie drožimo iš medžio bloko, kas man jau buvo pažįstama. Pagal gipsinį modelį mus mokino drožti ir žmogaus kūno dalis – akį, nosį, lūpas ar ranką; paskui – klasišką galvutę, vėliau – ir apvalią figūrą. Metodas buvo nustatytas ir nesikeitė atliekant ir sudėtingesnius darbus. Mokino drožti planais, iš pradžių stambiais nukirtimais, o po to vis mažėjančiomis plokštumomis, kol pradeda jaustis formos apvalumas. Kad neužkirstum per giliai, liepė nuolat matuoti modelį ir lyginti su tolygiais taškais medžio bloke. Taip atsargiai einant prie objekto paviršiaus, iš bloko ilgainiui iškyla objekto forma; belieka tik išmodeliuoti paviršių ir išryškinti detales“⁶⁷.

Mokykloje V. Košuba jau drožė beveik natūralaus dydžio figūras, jo baigiamasis darbas – pagal skulptoriaus Bernardo Bučo gipsinį modelį iš

⁶⁶ *Valdžios Marijampolės vidurinė amatų mokykla* [1935].

⁶⁷ Kašuba (1997).

2. V. Košuba. Antanas Smetona.
1934 m. Iš: *Tautos mokykla*, 1934, Nr. 24.

ąžuolo išdrožtas prezidento A. Smetonos biustas (il. 2), kuris dėl meninės kokybės tapo 1934 m. mokinių parodos ašimi. Tais 1934 m. iš šešių mokyklos absolventų drožybos skyrių baigė du – Vytautas Košuba ir Povilas Vitlybas⁶⁸, abu vėliau tapo profesionaliais dailininkais. Kauno meno mokykloje studijas taip pat tęsė drožėjas Vaclovas Juodzevičius (il. 3). Visgi drožėjo specialybė Marijampolės amatų mokykloje buvo panaikinta. Greičiausiai dėl to, kad ją rinkosi mažai jaunuolių (berods, baigė iš viso tik penki), o ir ne visi buvo pajėgūs vykdyti keliamus aukštus reikalavimus. Švietimo ministerija drožimo skyrių buvo numačiusi perkelti į Kauną⁶⁹. Pagrindinis drožėjų mokytojas P. Vebras nuo 1936 m. rudens pasiprašė ministerijos perkelti į Ukmergės amatų mokyklą.

Staliams taip pat tekdavo drožybos užduočių, tik kur kas mažiau. Dar rusenų viltį atgaivinti drožėjų specialybę Specialiojo mokslo departamentas 1942 m. gruodžio pradžioje savo sprendimu sunaikino galutinai: „mokykloje drožimo skyriaus atidaryti tuo tarpu nenumatoma. Pavedame drožimo įrankius perduoti Vilniaus IV amatų mokyklos drožėjų klasei“⁷⁰.

Būta ir plačiau negarsintų, bet aktualių problemų, kurias Švietimo ministrui savo 1936 m. birželio 24 d. pareiškime išdėstė Marijampolės amatų mokytojai V. Karalius, P. Vebras ir V. Ūsas: „Išmokyti ir išauklėti gyvenimui pasirususį amatininką, kad savo darbe rastų pragyvenimo

⁶⁸ Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda (1934).

⁶⁹ Tokia žinutė pasirodė spaudoje: Pakeitimai Marijampolės amatų mokykloje, *Amatininkas*, 1936, Nr. 22, p. 4.

⁷⁰ LCVA, f. R-629, ap. 1, b. 572, l. 10.

3. Marijampolės amatų mokyklos auklėtinių P. Vitlybo ir V. Juodzevičiaus darbai.
1932–1934 m. MKM, GEK 13215.

tikrumą, kad visuomenė ir valstybė amatininkų luome rastų tvirtą specialybės bei tautiškosios minties ramstį, yra daug sunkiau ir iš mokytojo reikalauja didesnio jėgų įtempimo, ne kaip išmokyti ir išugdyti bendrojo lavinimo žmogų [...], „į amatų mokyklas ateina negabūs ir iš kitų mokyklų išvaryti ar ten netinką žmonės“⁷¹. Gal mokytojai, kreipdamiesi dėl savo darbo sąlygų, atlygio, kiek utiravo, bet jų žodžiuose būta tiesos.

Vienaip ar kitaip, bet tik mažiau nei pusė baigusiųjų mokyklą vėliau tedirbo pagal specialybę...⁷² Savarankiškai pradėti amatininko-versli-

⁷¹ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 116, l. 59–60.

⁷² J. Vaidotas (1937).

ninko karjerą buvo tikrai sudėtinga⁷³. Galbūt jei būtų Marijampolėje įsteigta atskira dirbtuvė/bendrovė (vedama mokyklos pedagogų?), sukūrusi darbo vietų geriausiems mokyklos absolventams, tikriausiai toliau būtų sėkmingai gaminti visuomenei reikalingi puikios kokybės ir nepras-toto dizaino (niša architektams?) baldai, kiti gaminiai ir formuotos jaunos šalies baldininkystės tradicijos.

Apie parodas, gaminius ir užsakovus

Pirmoji absolventų laida išleista 1930 m., ir ta proga suruošta pirmoji moki-nių darbų paroda. Nuo tada kasmet mokykla rengdavo savo mokinių darbų – gaminių ir grafikos – parodas. Neilgai – kelias ar penketą die-nų – trukdavę mokyklos parodos mėgtos, sutraukdavo daugybę lankyto-jų (1932 m. būta apie 1500⁷⁴, 1934 m. – 5000 žiūrovų⁷⁵). Jos ir vietinės (1935 m. Kaune dalyvauta ir respublikinėje) žemės ūkio parodos, kuriose taip pat eksponuoti moksleivių darbai (il. 4–6), veikė žmonių skonį, for-mavo baldininkystės, bent jau lokalsios, mados tendencijas. Tačiau la-bai skurdi bėra amatų mokyklos veiklos ikonografinė dokumentacija, o ir pačių gaminių nedaug identifikuota, nors buvo pagaminta ir realizuota dešimtys baldų komplektų, pavienių baldų, kitų dirbinių, ir, tikėtina, jų yra išlikę, naudojamų. Tad šiuokart bus mėginama pristatyti informaciją apie parodas ir jų eksponatus tuometinėje periodikoje, taip pat aptarti duomenis iš mokyklos darbų užsakymų ir pajamų knygos, patekusius į archyvinės Švietimo ministerijos fondo (LCVA, f. 391, ap. 5) bylas.

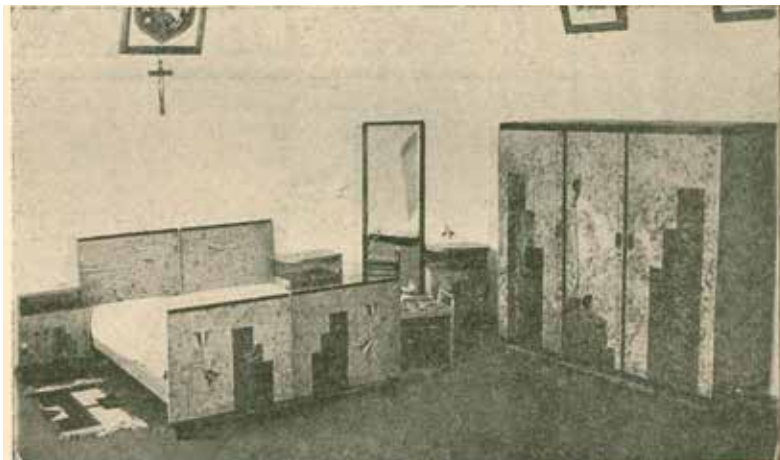
Marijampolėje leistas laikraštis „Suvalkietis“ skelbė, jog 1931 m. lie-pos 6–8 d. mokykloje vykusioje parodoje buvo eksponuota per „8000 eksponatų – braižinių, medžio dirbinių ir puikių baldų“⁷⁶. Skaičius ne-įtikėtinas, gal suklysta, bet, matyt, ekspozicijos būta plačios. Lankytojus ypač domino tai, kad buvo galima pamatyti „pilnus ir net labai moder-

⁷³ Apie liūdnoją Marijampolės baldžių padėtį žr.: Suvalkietis, Marijampolės amatininkų reika-lai, *Amatininkas*, 1938, Nr. 3, p. 44.

⁷⁴ Valdžios Marijampolės vidurinės amatų mokyklos apyskaita, 1932 m., LCVA, f. 391, ap. 5, b. 112, l. 10.

⁷⁵ Marijampolės amatų mokyklos parodą aplankė 5 000 žmonių (1934).

⁷⁶ Valdžios amatų mokykloje (1931).

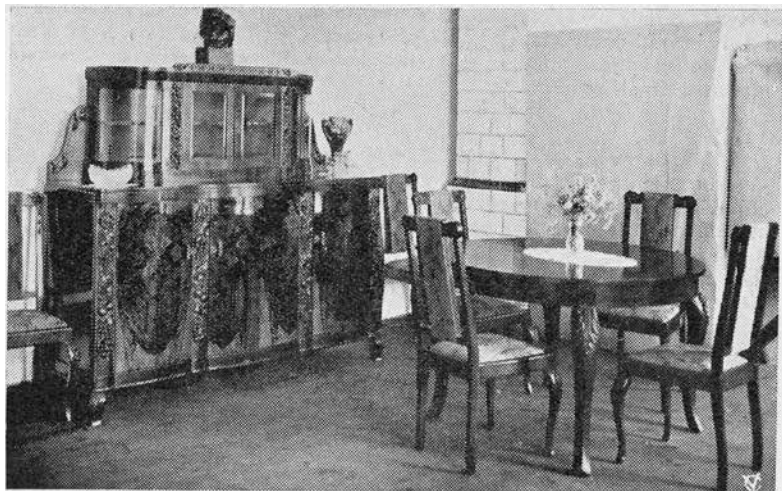
4. Marijampolės amatų mokykloje pagamintas miegamojo baldų kompleksas, [1934 m.]. Iš: *Tautos mokykla*, 1935, Nr.1, p. 13.

niškus kambarių apstatymus“ ir „net iš užsienio importuoto raudonmedžio dirbinių“⁷⁷. Parodą aplankė Suvalkijos sostinėje viešėje žemės ūkio ministras Jonas Pranas Aleksa, susisiekimo ministras Vytautas Vileišis, teisingumo ministras Aleksandras Žilinskas, II Švietimo departamento (amatų mokyklų) direktorius Juozas Žukas ir kitų svečių iš Kauno. Parodų reikšmingumą liudijo jų atidarymuose dalyvavę ar jas lankę aukštus postus Marijampolėje (pvz., burmistras Juozas Maurukas, apskrities viršininkas Alfonsas Pimpė) ir respublikoje užimantys asmenys. Štai 1934 m. liepos 22–26 d. vykusioje parodoje apsilankė ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, švietimo ministras Jonas Tonkūnas, keleto departamentų direktoriai, taip pat žinomas švedų politikas Carlas Lindhagenas, lydimas Martyno Yčo⁷⁸; 1939 m. birželio 25 d. į parodos atidarymą atvyko švietimo ministras Leonas Bistras⁷⁹.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda (1934).

⁷⁹ Ministras Bistras amatų parodoje Marijampolėje (1939).

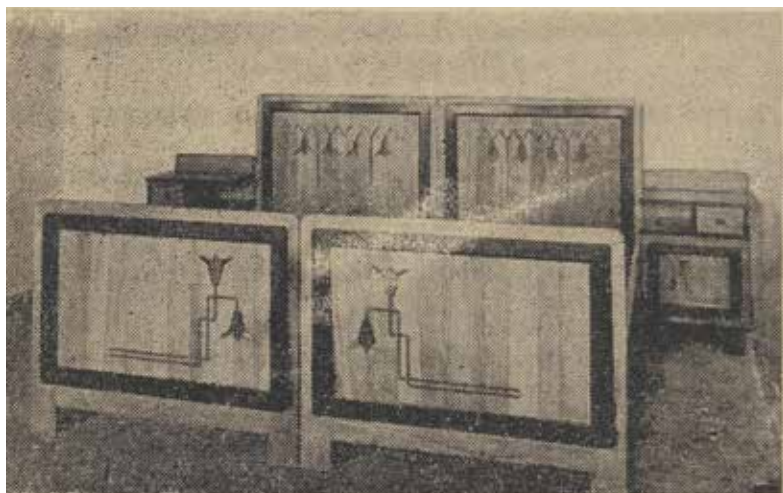
5. Valgomojo komplektas, įsigytas J. Prapuolenio iš Kybartų.

Iš: *Amatininkas*, 1937, Nr. 4, p. 59.

1932 m. spaudoje apgailestauta, kad daug mokinių pagamintų baldų dėl patalpų ankštumo nebuvo galima eksponuoti liepos 26–31 dienomis vykusiame parodoje, o braižiniai rodyti tamsiame koridoriuje⁸⁰. Vis tik lankytojai, žavėjęsi tų metų absolventų, ypač Vinco Degučio ir Juozo Kulvinsko braižiniais. Tokie kvalifikuoti amatininkai esą galį „ne tik koki medžio gabalą apdirbti, bet ir patarti, kokiems žmonėms ir kokiems butams tie ar kiti baldai tinka“⁸¹. 1933 m. liepos 26 d. atidarytoje ekspozicijoje drožinėtais medžio paveikslais ir ornamentais, jais puoštais baldais prisistatė naujasis drožybos skyrius. Minkštųjų baldų pavyzdžiai rodė drąsesnius nei anksčiau techninius ir estetinius užmojus. Parodos lankytojas rašė: „Daugiausia lankytojų grūdasi į miegamuosius kambarius, nes ten išstatyti toki gražūs baldai, apie kokius ir aristokratai seniau tik pasvajoti galėjo. Sužavėta publika netiki, kad tai darbas jaunų mokinių, o ne

⁸⁰ Amatų mokykloje (1932).

⁸¹ Ten pat.

6. Marijampolės amatų mokykloje pagaminti miegamojo baldai.

Iš *Vėslas*, 1938, Nr. 46, p. 10.

užsienyje diplomuotų jų mokytojų. Iš tiesų, daugelyje baldų matosi ne tik kvalifikuoto amatininko, bet ir gabaus dailininko ranka. Tiesa, šie baldai gana brangūs ir iš Kaukazo, Afrikos ar Amerikos atvežtasis jų medis atrodo per dideliu liuksusu prastoms patalpoms, demokratiškai visuomenei ir valdiškai mokyklai.⁸² Amatų mokykloje ir naujuose mokytojų seminarijos rūmuose 1934 m. liepos 22–26 d. veikusioje parodoje taip pat rodyta prabangiai faneruotų baldų – „labai gražus miegamojo kambario apstatymas, faneruotas Kanados klevu ir Vengrijos uosiu; valgomojo kambario apstatymas, ąžuolinis, faneruotas Kaukazo riešutu, puošnus, ąžuolu dekoruotas rūbams pakabas ir faneruotas Kaukazo riešutu bufetas“⁸³. Būta baldų ir be užsieninių fanerų: lankytojams patikęs kabinetas iš vietinio „rainojo“ beržo. Išvardyti baldai dirbdinti prižiūrint dirbtuvės vedėjui V. Ūsui. Demonstruoti ir mokytojo J. Žiugždos suprojektuoti baldai,

⁸² Amatų mokyklos paroda (1933).

⁸³ Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda (1934).

stalių gaminiai, lankytojų išskirtas nauja trijų sluoksnių klijuoto ąžuolo metodika pagamintas miegamojo komplektas. Stalių skyrius pristatė įrengtus įvairius – miegamojo, valgomojo, vaikų, „raštinės“ – kambarius. Parodos metu išpirkta nemažai baldų. Jie buvo nepigūs, pavyzdžiui, už miegamojo kambario komplektą sumokėta 1100 Lt, už bufetą – 450 Lt⁸⁴. Beje, kiekvieno dirbinio etiketėje be kitos informacijos buvo nurodoma, kiek valandų jį užtruko pagaminti. Rašiusių apie parodą girti grafikos darbai (mokytojas V. Košuba), teigta: „ypatingai gražūs II ir III klasių spalvoti kambarių apstatymų projektai“⁸⁵. Drožėjų skyriaus ekspozicija ypač domino lankytojus. Tais metais A. Smetona šventė savo šešiasdešimtmetį. Tad buvo sukurta ir parodoje eksponuota iš įvairių medžių faneros sudėliota, gana vykusė, portretinė prezidento mozaika, įstatyta į išdrožtus plačius ažūrinius, aukštu reljefo neostilinius rėmus, primenančius procesijų altorėlių (il. 7). Šį portretą Vilkaviškio bendruomenė padovanojo jubiliatui. Taip pat parodoje rodyta jau minėtas V. Košubos išdrožtas prezidento biustas, „keletas baroko rėmų ir skulptūrų“ (il. 8), žaislų. Po parodos nežinomas korespondentas reziūmavo, kad mokykla „daro pažangą ir savo buvimą pateisina“, mat „nauji paskutinės mados baldai rodė, kad mes jau be importo galim apsieiti“⁸⁶. O pagyręs drožėjų skyriaus išdrožtą šv. Antano figūrą, ragino dirbdinti daugiau bažnytinės skulptūros.

Parodose rengtos loterijos, o ekspozicijų lokacija keitėsi. Štai 1937 m. spalio pabaigoje paroda surengta dvejose vietose: Rygiškių Jono gimnazijos fligelyje ir E. Bialoblockio salėje. Ją lankė ne tik marijampoliečiai, bet ir nemažai kaimiečių⁸⁷. Ryškėjo, kuria kryptimi suko mokykla gamindama baldus: siekta naudoti kuo daugiau vietinės medienos, konstruoti/kurti praktiškus, lakoniškus, nekomplikuotų formų baldus, paisyta skoningumo kriterijaus. Be abejo, kaip spaudė bendra visuotinė opinija, į baldus buvo įterpiama *lietuviškumo* žymių – atpažįstamų ornamentikos motyvų, intarsijų. Vėl girti grafikos darbai, braižinių precizika ir tai, kad pirmą kartą tarp projektų buvo „ne tik baldų ir gyvenamųjų kambarių, bet ir kitokių

⁸⁴ Marijampolė (1934).

⁸⁵ Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda (1934).

⁸⁶ Amatų mokyklos pažanga (1935).

⁸⁷ Įdomi amatų mokyklos paroda (1937).

TAUTOS

№ 17-18

MOKYKLA

PEDAGOGIKOS IR TAUTINĖS KULTŪROS LAIKRAŠTIS

— unas rugsėjo mėn. 9-10 d. 1934 m. —

≡ TURINYS ≡

Smetona: Mokytis ir gyventi. K. Siliūnas: Himnas didžiai Asmeny-
V. Augustauskas: Antano Sme-
tono pedagoginiai principai. V. Tu-
ras: A. Smetona mūsų pedagogi-
storijoje. M. Kvikiys: A. Smetonos
pedagogiškoji etika. P. Navardaitis:
Antanas Smetona — tautos auklėtojas.
I. Keliūnas: Gimtosios kalbos mo-
jys, iš didžiųjų Tautos ir Valsty-
bės iškilnių.

LIEJINIS NR.

zmerata metams 16 lt.

Vilkaviskiečių dovana Tautos Vadui
(Marijampolės amatų mokyklos mokinių medžio drožinyje)

Doigubo nr. kaina 2 lt.

7. Marijampolės amatų mokyklos drožybos skyriaus mokinių sukurta mozaika „A. Smetona“ ir rėmai. Iš: *Tautos mokykla*, 1934, Nr. 17–18.

patalpų, pav., kirpyklų, vaistinių, krautuvių, vitrinų ir kt. įrengimai“⁸⁸. 1939 m. birželio 25–29 d. amatų mokyklos darbų paroda surengta P. Armino mokyklos patalpose. Tąsyk pirmąkart ryškiau pasirodė dailidžių (statybininkų) skyrius, kieme pastatęs modernią vištidę ir „medinio trobesio kampą“. Buvo eksponuojama daug mokinių piešinių, projektų („Į sienas pasižvalgius, atrodė, kaip meno mokykloj.“⁸⁹). Lankytojus ypač domino baigiamosios – IV klasės mokinių darbai-projektai, kurie buvo sukurti per tris egzamino valandas. Ir nors eksponatų buvo apstu, rodyta daug „liuksusinių baldų pirmarūšiams salonams“, pasigesta vaikų baldų, smulkesnių dirbinių. Tačiau prabangūs baldai kaip tik ir būdavo skirti parodoms, mat laikytasi principo: „kas išmoks brangius baldus daryti, tas paprastesnius visada padarys gerai“⁹⁰. Baldai dažniausiai gaminti pagal mokytojų projektus. Mokykloje gaminta įvairiausių produkcijos, skirtos kasdienybės apyvartai – nuo kotų kastuvams iki pastatų (dailidžių skyriaus darbai), taip pat – daug buičiai tinkančių baldų, noriai pirktų. Regis, iš visų stalius rengusių amatų mokyklų Marijampolės mokykla gamino plačiausią dirbinių asortimentą ir turėjo didžiausią apyvartą. Užsakovų mėgti virtuvės, miegamojo, valgomojo, vaikų kambario baldai – spintelės, bufetai, sekreterai, stalai, kėdės, lovos, rūbų, knygų ir įrankių spintos, stalai gėlėms ar radijui, taip pat – rogutės, slidės, papuošalų dėžutės, rėmai ir kita. Kai kurie baldai būdavo puošiami drožiniais, intarsijomis, faneruojami beržu, kriauše, *mahagoni* (svietenija), *makasaru*, riešutmedžiu. Mokiniai atlikdavo ir baldų remonto darbus. Pasitaikydavo ir retesnių užsakymų – padirbdinti lauke statyti kryžių, stalus tenisui (*ping pongui*), šachmatams ar „ansamblį“ kortoms, avilius, kopėčias, sietyno dalis, dėžes šautuvams šaulių rinktinei ar bažnytinis suolus Krosnos dvarininkui Sergijui Čėsnai⁹¹. Gaminta pagal užsakymus ir parduoti („rinkai“), pilnas skirstytas taip: 20 proc. – valstybės išdui, 40 – mokiniams, 20 – meistrams ir po 10 proc. – mokyklos vedėjui ir ūkio reikalams. Tarp dokumentuose

⁸⁸ J. Vaidotas (1937).

⁸⁹ Ministras Bistras amatų parodoje Marijampolėje (1939).

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Valdžios Marijampolės vidurinė amatų mokykla. Ištraukos iš dirbtuvių sumų knygos, 1936–1938 m. LCVA, f. 391, ap. 5, b. 738, l. 188–198.

8. [V. Košuba]. Skulptūra „Mokslas“. Iš: *Tautos mokykla*, 1934, Nr. 24.

įvadytų užsakovų daug vietos institucijų – Marijampolės savivaldybės įstaigos, mokytojų seminarija, cukraus fabrikas, Sodžiaus muziejus, Valstybės centrinio knygyno Marijampolėje skyrius, knygų leidimo ir prekybos bendrovė „Dirva“. Pastarajai pagaminta ne vienas šimtas stovų ar lentelių kalendoriams, o jos vadovui Broniui Siručiu – ąžuolinės durys, durys „gonkoms“. Ne visus asmenis, užsakiusius baldus ir kitus dirbinius, galima identifikuoti – dažniausiai nurodyta tik pavardė, be inicialų, retai kada – gyvenamoji vietovė. Dar mažiau žinoma apie asmenis, pirkusius gaminius iš parodų ar skirtus „rinkai“. Mokyklos dirbinių pasklidimo geografija platoka, jų atsirado Lazdijuose, Kybartuose, Kaune, Tauragėje, Klaipėdoje ir Panevėžyje ir kitur⁹². Antai žinoma, kad 1931 m. Titevskienė iš Lazdijų gavo virtuvės „apstatymą“, Simniškienė iš Bagotosios – spintą rūbams, o Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius kun. Mykolas Ražaitis – miegamojo komplektą⁹³. Numanu, kad Kubilius iš Vilkaviškio, tuomet užsakęs riešutmedžių faneruotą *kabinetą*, buvo minėto meistro A. Karaliaus žentas, advokatas Antanas Kubilius – buvęs Seinų ir Vilkaviškio apskričių viršininkas, 1943 m. nužudytas Rešotų lageryje. Per laiką kai kurios šeimos amatų mokyklos baldais apsisistatydavo daugelį savo gyvenamojo būsto patalpų (pvz., Kybartų burmistro Juozo Prapuolenio ar buhalterio Vinco Mauruko iš Marijampolės). Dar tik keletas pavyzdžių iš 1935–1936 m. užsakymų knygos: tarnautojas iš Marijampolės Jonas Kurtinaitis užsisakė bufetą, spintą rūbams ir gėlių staliuką, kun. [Jonas] Krištolaitis – 6 ąžuolines kėdes, tiek pat kėdžių ir ąžuolinį bufetą užsakė ir K. Steikūnas, o Daniliauskas (greičiausiai – Antanas Pranas, gimnazijos direktorius) užsakė jau nebe pirmą knygų spintą, kitų gaminių⁹⁴. Knygų lentynos ar spintos – gana dažnai gaminti objektai, galbūt todėl, kad tarp užsakovų buvo daug inteligentų – mokytojų, gydytojų, teisininkų, kunigų, valdininkų ir verslininkų. Neretai užsakovais nurodomi ir mokyklos darbuotojai. Štai direktorius J. Barkauskas 1936 m. pateikė neįprastą

⁹² Barkauskas (1936).

⁹³ Išrašas iš darbų užsakymų ir dirbtuvių pajamų knygos, 1931 01 01–07 01. LCVA, f. 391, ap. 5, b. 359, l. 87–88.

⁹⁴ Valdžios Marijampolės vidurinė amatų mokykla. Išrašas iš darbų užsakymo knygos ir dirbtuvių pajamų knygos, 1935 08 01–1936 08 01, LCVA, f. 391, ap. 5, b. 116, l. 9–15.

užsakymą – išdrožti penkis medinius katinus⁹⁵ (pelenines su katinų skulptūromis?), V. Košuba įsigijo dėžutę laiškams, V. Karalius – lovą, spintelę prie jos ir dvi kėdes, P. Vebras – lyginimo lentą, vaikišką kėdutę, A. Penčyla – faneruotą lovą ir t. t. Marijampolės amatų mokykla daug inventorius gaminosi pati: moksleivių buvo dirbdintos braižymo lentos, spintelės įrankiams ar mokymo priemonėms, varstotai, prausyklos, kabyklos rūbams, stalai, kryžiai klasėse etc. Ir kitos mokymo ar ugdymo įstaigos užsakydavo reikalingų daiktų, pvz., Reketijos pradžios mokyklai 1931 m. pagamintas varstotas, stalas, 1932 m. Vilkaviškio gimnazijai – 26 ažuolinių suolai, vargdienių seserų vienuolynas savo išlaikomam vaikų darželiui 1933 m. užsakė 10 staliukų ir 30 kėdučių, Rokiškio gimnazija 1934 m. įsigijo 7 suolus mokiniams, rašomąjį stalą, spintą į mokytojų kambarį, etc. Paklausą turėjo ir, matyt, praktiški, originalios konstrukcijos mokykliniai suolai, gaminti pagal mokytojo J. Žiugždos projektą⁹⁶.

Mokyklos pripažinimą rodė gaunami prestižiniai, galima sakyti – valstybinės reikšmės, užsakymai. Trečiosioms Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žūties metinėms mokytojams Kaziui Karaliui ir Petrui Vebrui pagal architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio projektą buvo pavesta išdrožti koplytstulpį-paminklą, kuris ir iškilo Soldine. Marijampolės amatų mokyklai buvo užsakyta pagaminti daug įrangos Karininkų ramovei Kaune, atidarytai 1937 m. balandį. Jaunieji amatininkai, daugiausia – mokyklos absolventai, vadovaujami mokytojo V. Ūso, dirbdino prezidento kambario apdailą (lubas, duris, sienų panelius su inkrustacijomis, parketą tautinių audinių raštais; architektas Stasys Kudokas)⁹⁷, kartu su žinomiausiu baldžiumi Jonu Prapuoleniu gamino „viduramžiškus“ baldus Vytauto seklyčiai (architektas Jonas Kova-Kovalskis). Rengiantis 1937 m. Paryžiaus pasaulinei parodai „Menas ir technika šiuolaikiniame gyvenime“ (*Arts et techniques dans la vie moderne*) Lietuvos ekspozicijai buvo sumanyta įrengti lietuvišką salionėlį ir valgomąjį, vėliau užmojis kiek sumažėjo, bet baldų, projektuotų J. Prapuolenio ir dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno, pagaminta. V. K. Jonyno projektui priskirtinas

⁹⁵ Ten pat, l. 14.

⁹⁶ Originalios konstrukcijos mokykliniai suolai (1937).

⁹⁷ Jaunieji amatininkai įrengė Valst. Prezidentui kambarį (1937).

keturias kėdes su kiaurapjūvio dekoru gėlyte papuoštomis atkaltėmis, prie jų priderintą nedidelį stalelį ir vitrinas, konsultuojant J. Prapuoleniui, pagamino Marijampolės amatų mokykla⁹⁸. Nors baldai labiau atitiko praktinę funkciją – pasitarnavo kitiems eksponatams išdėlioti, visgi jų kūrėjai buvo apdovanoti: V. K. Jonynas gavo aukso, J. Prapuolenis – sidabro, o Marijampolės amatų mokykla – pagalbiniško sidabro medalį⁹⁹. Be to, toje parodoje buvo už iš medžio išdrožtas skulptūras apdovanoti ir buvęs Marijampolės amatų mokyklos mokytojas P. Vebras bei buvęs tos mokyklos mokinys V. Košuba.

Gali būti, kad sėkminga mokyklos veikla paskatino ir Marijampolėje įsikūrusią lietuviškų knygų leidimo bendrovę „Dirva“ tapti įgaliuota Prahos architekto Vaclavo Žaludo atstovu ir platinti jo parengtus baldams gaminti albumus¹⁰⁰, kurie dažnai Lietuvoje naudoti kaip pavyzdiniai, tam tikri orientyrai gamintojams.

Marijampolės valstybinė amatų mokykla iš kitų analogiškų mokymo įstaigų išsiskyrė tuo, kad iš pradžių joje staliaus ir drožėjo amato mokymo pagrindus klojo patyrę bažnytinės įrangos meistrai – Adomas Karalius (1854–1946) ir Vincas Penčyla (1855–1930), tapę pirmaisiais stalių (baldžių) praktikos mokytojais, o vėliau mokykloje nuolat dirbo jų sūnūs. Kita vertus, nuo 1929 m. Marijampolės amatų mokyklos direktoriumi tapusio Juozo Barkausko darbinė patirtis, reiklumas leido jam gerai administruoti pavestą įstaigą ir puoselėti tikslą, kad mokiniai įgautų reikiamus gebėjimus savarankiškai verstis amatu ar sėkmingai dirbuotis įmonėje, o jų dirbiniai būtų puikios kokybės ir estetiški. Jis siekė, kad šioje mokymo įstaigoje dirbtų aukštos kvalifikacijos pedagogai ir net šeši stalių ir drožėjų amato mokytojai buvo baigę specialųjį mokslą Čekoslovakijoje. Dažnoka mokytojų kaita – reiškinys, būdingas Marijampolės (o ir kitoms) amatų mokyklai. Darbo krūviai ir reikalavimai amato mokytojams čia

⁹⁸ Dičkalnytė (2018), 119.

⁹⁹ 1937 m. Paryžiaus parodoje už meno ir amatų eksponatus Lietuva laimėjo 58 premijas (1938).

¹⁰⁰ Pranešimas (1935).

buvo išties dideli, tačiau darbo sąlygos – prastos, nors direktorius ir dėjo nemažai pastangų, bet nepavyko išspręsti mokyklos patalpų problemos. Vis dėlto pagrindinis dėmesys buvo telktas į mokymo rezultatą, tapatinatą su mokinių dirbiniais, jų parodomis bei realizacija. Mokyklos produkcija tarpukariu Marijampolę pavertė baldininkystės centru. Gyventojų būstuose atsirado mokinių gamintų baldų, pagal tuometinę sampratą jie reiškė privačių interjerų modernėjimą. Iš turimos skurdžios ikonografijos dar negalima apibendrinti vyravusio baldų pobūdžio. Atsektinos tiek istorizmo, tiek *art deco* stilistinės tendencijos. Populiarūs buvo svetainėms skirti baldai užapvalintais kampais. Iš kitos pusės, amatų mokykla savo mokymo programa, grafikos ir vadinamaisiais dailiaisiais mokinių darbais šiek tiek atstojo ir dailės mokyklą, kuriuos tuomet Marijampolėje nebuvo.

Tačiau mokyklos potencialas – amatų meistrystę išmanusių mokytojų sukurta gana aukšto lygio amato technologijos ir taikomosios dailės bazė – už mokymo įstaigos sienų menkai plėtota, tad ir liko neišnaudota Marijampolėje.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- 1937 m. Paryžiaus parodoje už meno ir amatų eksponatus Lietuva laimėjo 58 premijas, *Amatininkas*, 1938, Nr. 12, 2 viršelis.
- Amatų mokykla, *Šešupės bangos*, 1926, Nr. 19, p. 3.
- Amatų mokykla, *Šešupės bangos*, 1927, Nr. 8, p. 2.
- Amatų mokykloj darbas jau eina, *Šešupės bangos*, 1926, Nr. 20, p. 2.
- Amatų mokykloje, *Suvalkietis*, 1932, Nr. 31, p. 2.
- Amatų mokyklos paroda, *Suvalkietis*, 1933, Nr. 31, p. 2.
- Amatų mokyklos pažanga, *Suvalkietis*, 1935, Nr. 39, p. 3.
- Barkauskas, Juozas, Marijampolės amatų mokykla, *Amatininkas*, 1936, Nr. 48, p. 1–2.
- Barkauskas Juozas, Marijampolės valstybinė amatų mokykla, *Verslas*, 1938, Nr. 46, p. 10.
- Dičkalnytė Aistė, *Baldininkystė Lietuvoje 1918–1940 metais: unikalaus ir pramoninio dizaino sąveika*: disertacija, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018.
- Įdomi amatų mokyklos paroda, *Ūkininko patarėjas*, 1937, Nr. 45, p. 13.
- Janauskienė Lija, Siuvimo amato mokymas: kursai ir amatų mokyklos Kaune 1926–1940 m., *Kauno istorijos metraštis*, 2007, t. 8, p. 307–320.
- Jaunieji amatininkai įrengė Valst. Prezidentui kambarį, *Amatininkas*, 1937, Nr. 7, p. 99.

- Kašuba Vytautas, Apie save, in: Irena Kostkevičiūtė, *Žmogus Vytauto Kašubos kūryboje*, Vilnius: Regnum fondas, 1997.
- Marijampolė, *Tautos mokykla*, 1934, Nr. 15–16, p. 305.
- Marijampolės amatų mokyklai 11 metų, *Amatininkas*, 1937, Nr. 7, p. 103.
- Marijampolės amatų mokyklos parodą aplankė 5 000 žmonių, *Suvalkietis*, 1934, Nr. 30, p. 2.
- Marijampolės vald. amatų mokyklą..., *Suvalkietis*, 1934, Nr. 31, p. 3.
- Mašalaitis Benjaminas, Marijampolės amatų mokykla, *Sūduvos gidas*, 2019 04 03. Prieiga per internetą: <https://suduvosgidas.lt/marijampoles-amatu-mokykla/>
- Ministras Bistras amatų parodoje Marijampolėje, *Suvalkų kraštas*, 1939, Nr. 26, p. 1.
- Originalios konstrukcijos mokykliniai suolai, *Amatininkas*, 1937, Nr. 9 (viršelis).
- Pranešimas, *Amatininkas*, 1935, Nr. 43, p. 4.
- Raustys Petras, Profesinis paruošimas ir mokyklos, *Lietuvių kalendorius 1943 metams*, Kaunas: Valstybinė leidykla, 1943, p. 42.
- Šatavičiūtė Lijana, Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis Lietuvoje, *Kultūrologija*, 2007, t. 15, p. 244–272.
- Urbonavičius Rimvydas, Iš Marijampolės amatų mokyklos istorijos. Prieiga per internetą: <http://urbonavici.us/index.php/is-marijampoles-amatu-mokyklos-istorijos/>
- Vaidotas J., Lietuviška medžiaga amatuose, *Amatininkas*, 1937, Nr. 21, p. 302–304.
- Valdžios amatų mokykloje, *Suvalkietis*, 1931, Nr. 28, p. 3.
- Valdžios Marijampolės vidurinė amatų mokykla* [Spaudinys], Marijampolė: „Dirvos“ b-vės spaustuvė, [1935 m.].
- Valst. amatų mokykla, *Suvalkų kraštas*, 1938, Nr. 30, p. 6.
- Valstybinės Marijampolės vidurinės amatų mokyklos dirbinių ir grafikos darbų paroda, *Lietuvos aidas*, 1934, Nr. 177, p. 3.
- Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 308.

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

The State Craft School in Marijampolė

Summary

Until the First World War, only a few craft schools operated based on private or societal initiatives. Therefore, the craft of furniture-making in Lithuania was studied mainly by working with an experienced master. The Republic of Lithuania had to create a new system of craft training. The State School of Crafts in Marijampolė, which operated between 1926 and 1945/6, was one of the first three government schools established to train cabinetmakers.

The school in Marijampolė was distinguished by the fact that in the second half of the 1920s (from the beginning of its activities), the basics of cabinetmaking and carving were founded here by the most famous altar masters in Sūduva, Adomas Karalius (1854–1946) and Vincas Penčyla (1855–1930). A workshop of Vincas Penčyla, with all the equipment and tools, located on Bažnyčios Street, was rented for practical training. The absence of owning a building was an acute problem for the school. The rooms that were not suitable for woodworking were rented in different parts of the town. For example, in 1938, the school was scattered across seven locations.

Despite the inconvenience and a constant shortage of teaching staff, the institution was successful, productive, and it grew. A family hierarchy prevailed: A. Karalius and V. Penčyla were replaced by their sons as the heads of the cabinetmakers' workshop and the craft teachers. Male members of the Karalius family (Kazys and Vytautas) and the Penčyla family (Antanas, Vytautas and Juozas) regularly worked there. In addition to Kazys, and Vytautas Karalius, who worked at the school from 1929 to 1934 and 1934 to 194[4], respectively, the following school craft teachers and heads of sections received state support to study abroad: Ambraziejus Šepetys (1931–1934), Petras Vebras (1932–1936), Viktoras Ūsas (1932–1937) and Petras Babeckas (1938–194[5]).

These highly qualified furniture and carving teachers who had studied in Czechoslovakia, mainly at the Chrudim State School of Woodworking, had an extensive teaching load. Juozas Pautienius (1926–1929) and Vincas Košuba (Kašuba, 1929–1938), Kaunas School of Art graduates, taught artistic and technical drawing. The director, Juozas Barkauskas (1929–1944), was an experienced pedagogue and administrator who knew the problems of the Lithuanian craft education and the craft teaching processes of Western Europe, led the teaching practices. In addition to the cabinetmaker classes, a carving class, led by P. Vebras, was active from 1932 to 1936.

The pupils had to study for eight hours a day: they practised for four hours in workshops in the morning and taught theoretical lessons for another four hours in the afternoon. The theoretical lessons were divided into two hours of general education subjects (a shortened four-year gymnasium course) and two hours of specialised theory: artistic drawing, technical drawing, accounting, construction, design, and technology basics. The first group of students graduated in 1930. On that occasion, the first exhibition of students' work was organised. Thereafter, the public exhibitions of work and graphics were organised every year.

The exhibitions, which lasted for several days, were a significant event in the life of Marijampolė and the school. They attracted many visitors (there were about 5,000 in 1934) and helped to consolidate the students' achievements. Furniture made according to teachers' projects shaped the fashion trends of the time, at least locally. Luxuriously veneered furniture was exhibited. Although the sets of furniture were not cheap, they were in great demand by intellectuals in Suvalkija. It is thought, the school in Marijampolė produced the widest range of wood products and had the largest turnover of all the craft schools that trained cabinetmakers. Contemporaries admired the students' graphic works, such as interior design projects, alongside the artistic quality and excellent work produced by the carving classes. Prestigious orders received from the state were evidence of the recognition accorded to the school. Examples of such orders included the wayside shrine in memory of S. Darius and S. Girėnas in Soldin, equipment for the Officers' Club in Kaunas and furniture for the International Exposition in Paris in 1937.

During the interwar period, the State School of Crafts turned Marijampolė into a furniture centre, and it became representative of the art school that was lacking in the city. It yielded a substantial output that was installed in the homes of the residents. Moreover, this furniture stimulated the modernisation of private interiors. It is not yet possible to summarise the predominant style of furniture from the extremely poor iconography. However, the stylistic tendencies of both historicism and *art deco* can be traced, especially the latter.

Unfortunately, the full potential of the school was never met. The base of craft technology and applied arts created by the teachers who were master craftsmen failed to be further developed; less than half of the graduates worked in the field.

Keywords: craft schools, cabinetmakers, carvers, furniture, the interwar period

Išleido

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105, Vilnius
www.lkti.lt

Spausdino

BJ UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, LT-09109, Vilnius